

Katarzyna Żukrowska

prof. dr hab., Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

ORCID 0000-0001-6751-5760

**BREXIT - ANALIZA WIELOPŁASZCZYNOWA
MOŻLIWYCH SKUTKÓW****Wprowadzenie**

W artykule zostały omówione skutki brexitu, którego warunki są nam nadal nieznane, choć data opuszczenia struktur europejskich przez Wielką Brytanię wyznaczona była na koniec marca 2019. Obiektywizm wymaga pokazania również korzyści, jakie niesie ze sobą wydłużająca się procedura brexitu, a także sam brexit. W większości analiz wskazuje się wyłącznie na koszty tego procesu dla obu stron UE i Wielkiej Brytanii. Tutaj obok kosztów wskaże się także i pewne korzystne skutki. Artykuł kończy ranking państw, które można określić jako „zwolenników samodzielności” poza strukturami UE.

Pozytywne skutki obejmują efekt nowego spojrzenia na integrację przez pryzmat skutków dezintegracji oraz wpływ brexitu na zmiany strukturalne WRF oraz budżetu ogólnego UE. Do tej kategorii można również zaliczyć nowy kontekst wyboru przez UE jednego z pięciu zaproponowanych scenariuszy na przyszłość.

Negatywne skutki dotyczą: samego Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii (jedności państwa w kontekście zróżnicowanych wyników referendum czerwcowego w 2016 r.; problem granicy między Irlandią Północną i Republiką Irlandii; podział polityczny państwa w odniesieniu do wyboru między członko-

stwem i opuszczeniem struktur UE, kwestia kosztów brexitu); jak i wpływ decyzji o wyjściu z UE na budżet tej struktury, proces określenia warunków przyszłych relacji gospodarczych z UE i państwami trzecimi, które są objęte rozwiązaniami uzgodnionymi w ramach wspólnej polityki handlowej. Odrębnym problemem jest podział obserwowany w wielu państwach członkowskich UE, w których narasta krytyka UE i można spodziewać się naśladowania zachowań brytyjskich, co obrazuje ranking państw pretendujących do miana zwolenników samodzielności gospodarczej poza strukturami UE.

W artykule charakteryzuje się problemy związane z określeniem warunków, na jakich Wielka Brytania opuści UE (przyjęte w wynegocjowanej umowie (*deal*) lub bez umowy (*no deal*); czy wniosek o użycie artykułu 50 zostanie wycofany. Ostateczny termin brexitu, o czym warto przypomnieć, przewidywano na koniec marca 2019 r. Obecnie pod koniec maja 2019 termin ten uległ kolejnej prolongacie do października 2019 r. Warunki nadal nie są nam znane.

Konsekwencje brexitu dla Zjednoczonego Królestwa

Wielka Brytania miała specyficzną rolę w integracji europejskiej, co w praktyce oznaczało określenie zakresu i nadanie jej kierunku, przy jednoczesnym braku uczestnictwa w głównym nurcie tego procesu w latach 1946–1973¹. W kolejnych latach 1973–2019 – Wielka Brytania została członkiem EWG, a potem Unii Europejskiej i nadal odgrywa ważną rolę, czego dowodem jest chociażby jej udział w tworzeniu rynku wewnętrznego (1992). W obecnych warunkach (choćby zakładamy, że „nic dwa razy się nie zdarza”) możemy podejrzewać, że rola Wielkiej Brytanii w kontynuacji procesów integracyjnych w Europie również nie będzie bierna czy neutralna. Jeśli można oddziaływać na pewne procesy pozostając poza ich głównym nurtem, tak jak to miało miejsce w przypadku Wielkiej Brytanii, która dołączyła do EWG dopiero w 1973 r., to można również oddziaływać na nie przez „wychodzenie”. Każdy proces ma swoje źródła i wywołuje określone konsekwencje. Tak jest i obecnie, co można prześledzić na kilku dziedzinach, na które brexit wywiera wpływ.

Konsekwencje wyjścia nie ograniczają się wyłącznie do sfery gospodarczej, ale obejmują politykę, kulturę, naukę, a także sferę społeczną. Zjednoczone Królestwo było społeczeństwem bardziej otwartym na przybyszów z państw europejskich, niż Europa była otwarta na Brytyjczyków. O tym świadczy chociażby fakt, że Brytyjczyków w państwach UE jest 1,2%, podczas gdy udział UE w społeczności brytyjskiej – 3,3%. Ta asymetria ma swoją wymowę. Oczywiście przytoczone dane w dużym stopniu wynikają z dysproporcji między rynkiem UE

¹ K. Żukrowska, *Brexit – płaszczyzna retrospekcji roli Wielkiej Brytanii w integracji regionalnej w Europie*, [w:] *Globalizacja współcześnie. Komponenty i cechy charakterystyczne*, red. R. Malik, A.A. Janowska, R. Wosiek, Warszawa 2018, s. 9–51.

a rynkiem Wielkiej Brytanii, ponadto zdecydowanie więcej osób zna angielski, co ułatwia uzyskanie pracy, niż języki lokalne państw członkowskich UE. Referendum rozstrzygające o pozostaniu lub opuszczeniu Unii Europejskiej przez Wielką Brytanię odbyło się 23 czerwca 2016 r. W referendum przewaga zwolenników wyjścia z UE wynosiła 3,8%. Ponad 50% głosujących (51,9%) opowiedziało się za opuszczeniem struktur unijnych, za pozostaniem w nich opowiedziało się 48,1%².

Jak doszło do referendum? Były premier Wielkiej Brytanii, David Cameron, wspominał o referendum podczas swojej kampanii wyborczej (2015), licząc w ten sposób na głosy krytyków Unii Europejskiej, a szerzej Brytyjczyków, których zaczęła męczyć obecność obcokrajowców. W lutym 2016 r. odbył się szczyt premier Cameron i przewodniczący Rady Europejskiej – Donald Tusk w sprawie rozstrzygnięcia pewnych problemów dotyczących rozwiązań prawnych stosowanych w ramach Jednolitego Rynku Wewnętrznego UE, które w państwach przyjmujących pracowników z zewnątrz były uznane za pewnego rodzaju nadużycie³. Ustalenia szczytu UE–Wielka Brytania zostały przyjęte na szczycie UE-28, jeszcze w tym samym miesiącu. Jednak brytyjska scena polityczna wykorzystała ten fakt dla swoich celów. Po pierwsze, krytykując przyjęte ustalenia i twierdząc, że w zasadzie niczego nie ustalono, o czym miał świadczyć przede wszystkim brak nowego traktatu UE–Wielka Brytania; po drugie, podkreślano konieczność zorganizowania referendum, w którym okazałoby się, czy Brytyjczycy chcą utrzymać członkostwo. W końcu lutego 2016 r. podano datę referendum, wyznaczając je na 23.06.2016 r.

Premier Cameron postawił na szali swoje stanowisko szefa rządu, oświadczając, że zrezygnuje w przypadku braku poparcia pozostania w UE. Po ogłoszeniu wyników referendum, zrezygnował z teki premiera. Na stanowisku premiera, po dokonaniu wszystkich formalności ustawowych, pojawiła Theresa May, która była odpowiedzialna za sektor bezpieczeństwa wewnętrznego w rządzie Camerona. Została przewodniczącą Partii Konserwatystów, przedstawiła 12-punktowy plan (16.01.2017) negocjacji warunków opuszczenia struktur unijnych przez Wielką Brytanię, podkreślając, że „Brexit is Brexit”, co interpretowano jako „hard” czyli całkowite wyjście ze struktur integracyjnych, gdzie można było zastosować kilka rozwiązań⁴. W czerwcu 2017 r. w Wielkiej Brytanii odbyły się

² Za wyjściem zagłosowało 17 410 742 osób, za pozostaniem 16 141 241. Cały elektorat brytyjski w dniu referendum liczył 46 501 241. Frekwencja była wysoka – 72,2%. Liczba nieważnych głosów wyniosła 26 033, co stanowi 0,06%.

³ Chodziło tu o benefity socjalne dla rodzin, które mieszkaly poza Wielką Brytanią, często w państwach o niższych kosztach utrzymania, a korzystały z benefitów socjalnych przystosowanych do kosztów utrzymania na poziomie brytyjskim. Chodziło tu o możliwość zastosowania rozwiązań, które uwzględniają różnice rozwojowe i związane z nimi koszty budżetowe.

⁴ Rozpatrywano kilka rozwiązań, pozostania w unii celnej, dostępu do rynku europejskiego na zasadach zbliżonych do norweskich, czy wynegocjowanie członkostwa w EFTA i następnie z UE, co oznaczałoby powrót do Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG) z czterema swobo-

wybory, które doprowadziły do zmniejszenia liczby deputowanych reprezentujących partię rządzącą (Konserwatystów). Sytuacja ta nie ułatwia procedowania w sprawie brexitu. Kolejne głosowania możliwych rozwiązań wskazują jedynie preferencje, nie dając przewagi żadnemu z możliwych rozwiązań.

Tabela 1. Wyniki głosowania w referendum nt. brexitu w jednostkach administracyjnych Zjednoczonego Królestwa Brytyjskiego⁵

Wyszczególnienie	Zwolennicy opuszczenia struktur UE		Zwolennicy pozostania w UE		Frekwencja
	Liczba osób głosujących	% oddanych głosów	Liczba osób głosujących	% oddanych głosów	
Anglia	15 188 405	53,4	13 266 996	46,6	73,0
Irlandia Północna	349 442	44,2	440 770	55,8	62,7
Szkocja	1 018 322	38,00	166 161	62,0	67,2
Walia	854 572	52,5	772 347	47,5	71,7
Łącznie/średnia	17 410 741	47,03	14 646 274	52,98	68,65

Źródło: *Results of the Brexit Referendum*, BBC News, https://www.bbc.com/news/politics/eu_referendum/results [dostęp: 12.05.2019].

Blizsza analiza wyników referendalnych wskazuje, że zwolennikami pozostania w UE były osoby z wykształceniem średnim i wyższym, a także osoby zaawansowane wiekiem, powyżej 50 roku życia. Zwolennikami wyjścia były osoby mniej wyedukowane i młodsze. Kampania przedreferendalna a także działania bezpośrednio wspierające brexit, tak jak i protesty przeciwko niemu, pokazują głębokie podziały w społeczeństwie i ograniczoną wiedzę na temat działania Unii Europejskiej i jej wpływu na rozwój, poziom dochodów, klimat biznesowy i warunki wymiany handlowej. Brak wiedzy ułatwia manipulację wyborcami, stanowi dobry grunt dla szerzenia dezinformacji. Wydłużający się okres do uruchomienia artykułu 50 Traktatu, wyznaczający oficjalną datę rozpoczęcia procesu wychodzenia, informacje na temat prowadzonych negocjacji z UE w sprawie warunków brexitu, tak jak i próby uzyskania akceptacji Parlamentu Brytyjskiego dla umowy brexitu – dostarczają informacji o tym, jaki wpływ ma UE na tworzenie klimatu biznesowego w każdym z państw członkowskich. Pokazuje też, jak trudno jest zastąpić te warunki rozwiązaniami krajowymi. Zarówno parlamentarzyści brytyjscy, jak i przeciętny obywatel więcej dowiedzieli się o roli UE, niż

dami, ale bez wspólnej polityki handlowej. Wszystkie wymienione rozwiązania, oprócz pozostania w unii celnej oznaczały konieczność szybkiego przygotowania ok. 50 umów o wolnym handlu, które reguluje dla państw członkowskich Wspólna Polityka Handlowa. Jeszcze innym rozwiązaniem jest oparcie relacji handlowych na zasadach regulacji WTO i OECD. Kolejny scenariusz przewidywał nową umowę z USA, co traktowano jako alternatywę zawieszonych – po objęciu prezydentury przez D. Trumpa – negocjacji TTIP (między UE i USA).

⁵ Wielka Brytania składa się z czterech jednostek administracyjnych: dwóch krajów (Anglii i Szkocji), jednego księstwa (Walii) oraz jednej prowincji (Irlandii Północnej).

w okresie swojego członkostwa. Tak powszechna niewiedza posłużyła też za instrument do sterowania nastrojami wyborców przed referendum i po nim. Wiele z informacji, które zadecydowały o głosowaniu za „wyjściem” okazało się być nieprawdziwe, m.in. fałszywe okazały się informacje o możliwych „oszczędnościach” finansowych wynikających z finansowania budżetu ogólnego UE, warunków prowadzenia biznesu na rynku państw objętych EOG, warunków przemieszczania się bezwizowego obywateli państw UE z jednego państwa do drugiego, podejmowania pracy. Ważnym aspektem rynku wewnętrznego jest też ruch towarowo-usługowych, bez potrzeby stosowania kontroli celnych czy naliczania ceł. Pozostając w kontekście kwestii gospodarczych, brexit wpłynął na poziom kursu funta szterlinga. Wiadomości o przedłużeniu okresu członkostwa Wielkiej Brytanii w UE powodują poprawę notowań, wiadomości o wychodzeniu – spadek kursu. Wahania w ostatnich 12 miesiącach zawierają się w przedziale 4,7025 (29.03.2018) a 5,0613 (13.03.2019). Są to wahania w granicach 7,6%. Relatywnie duże jak na największy rynek kapitałowy w Europie. Notowania wartości akcji banków (Lloyds, Barclays, RBS), firm budowlanych (Barrat Developments, Taylor Wimply, Persimmon) czy linii lotniczych (Easy Jet, IAG) wyraźnie spadły po ogłoszeniu decyzji wyjścia.

Ważną kwestią dla Wielkiej Brytanii są problemy polityczne i spójność terytorialna Zjednoczonego Królestwa. Warto tu przypomnieć, że Szkocja i Irlandia głosowały za pozostaniem w strukturach unijnych, podobnie opowiedział się Londyn, w którym ponad 90% miejsc pracy (city) tworzone jest przez rynek kapitałowy, finansowy i biznesy międzynarodowe. Szkocja, która wcześniej przeprowadziła referendum w sprawie wyjścia ze struktur Zjednoczonego Królestwa ma w warunkach brexitu i poparcia pozostania w UE – powód do powtórzenia referendum.

Natomiast Irlandia w procesie tworzenia klimatu dla bliskich kontaktów z Republiką Irlandii oraz zakończenia wojny z Wielką Brytanią i Irlandią podpisała Porozumienie z Belfastu, znane także pod nazwą Wielkopiątkowe Porozumienie czy Porozumienie Wielkiego Piątku (*Good Friday Agreement* – GFA⁶). W ramach tego porozumienia powołano do życia kilka wspólnych instytucji (między Irlandią Północną a Republiką Irlandii i Republiką Irlandii a Wielką Brytanią). Dokument wszedł w życie drugiego grudnia 1999 r. Przyjęcie jego było możliwe dzięki długotrwałym negocjacjom i przyjęciem wspólnych ustaleń między różnymi strukturami politycznymi, co objęło, m.in.: porozumienie większości struktur partyjnych Irlandii Północnej, porozumienie między rządami Wielkiej Brytanii oraz Republiki Irlandii, warunki i system rządowy Irlandii Północnej oraz relacją z Wielką Brytanią, stosunki między Irlandią Północną i Republiką Irlandii, a także relacje między Republiką Irlandii i Zjednoczonym Królestwem. Porozumienie wprowadziło warunki gwarantujące suwerenność, ale również i wzajemne

⁶ *The Good Friday Agreements*, BBC – History, https://www.bbc.co.uk/history/events/good_friday_agreement [dostęp: 23.05.2019].

relacje, czego ważnym elementem są kontakty między Republiką Irlandii oraz Irlandią Północną. Partia Demokratycznych Unionistów (*Democratic Unionist Party* – DUP), była jedyną partią, która nie podpisała tego porozumienia.

Tabela 2. Argumenty za wyjściem z UE i za pozostaniem w UE używane podczas kampanii przedreferendalnej

Dziedzina	Argumenty za pozostaniem w UE	Argumenty za wyjściem
Handel	Wielka Brytania unika ceł i biurokracji, co ma duże znaczenie, ponieważ aż 45% brytyjskiego eksportu sprzedawane jest na rynku UE. Jako członek UE, Wielka Brytania może uzyskać lepsze warunki handlu, co wynika z wielkości rynku UE	Wielka Brytania wynegocjuje nowe warunki, nie będąc związana przez prawodawstwo UE. Może utrzymać dobre warunki handlu z innymi państwami zaangażowanymi w handel światowy, takimi jak ChRL, Indie i USA
Budżet ogólny UE	Wielka Brytania płaci UE £340 rocznie w przeliczeniu na jedno gospodarstwo domowe. Można to porównać z £3000 rocznie korzyści z członkostwa. Płatności są obowiązkowe zawsze, w każdej sytuacji, żeby mieć dostęp do rynku	Wielka Brytania może przestać przekazywać Brukseli tygodniowo £350, co odpowiada połowie budżetu szkolnictwa. Te pieniądze będzie można wydać na badania rozwojowe i nowe przemysły
Przepisy prawne	Większość przepisów prawnych obejmuje standardy narodowe 28 państw w ramach europejskich standardów, ograniczając biurokrację i sprzyjając biznesowi. Będąc członkiem UE Wielka Brytania może wpływać na przyjmowanie lepszych, efektywniejszych rozwiązań	Wyjście z UE będzie oznaczało przywrócenie kontroli nad takimi dziedzinami jak przepisy dot. zatrudnienia, zdrowia i bezpieczeństwa; takie rozwiązanie, badanie przeprowadzone przez Business for Britain uznało za niezwykle ważne dla rodzimego biznesu
Imigracja	Wyjście z UE nie będzie oznaczało ograniczenia migracji. Państwa handlujące z UE, będąc poza strukturami UE, mają wyższe udziały imigracyjne, niż Wielka Brytania, łącznie z państwami członkowskimi UE	Wielka Brytania może zmienić „drogi i poza kontrolą” system, oferujący „otwarte drzwi” do UE, ale blokuje imigrantów spoza UE, którzy mogliby dołożyć się do rozwoju gospodarki Wielkiej Brytanii
Wpływy	Podczas szczytów międzynarodowych, Wielka Brytania jest podwójnie reprezentowana, przez sekretarza ds. polityki zagranicznej i wysokiego przedstawiciela. Współpraca pozwoliła pokonać wirusa Ebola i piractwo w Afryce	Wielka Brytania ma ograniczony wpływ wewnątrz UE. Będąc poza strukturami Unii może odzyskać miejsca w organizacjach międzynarodowych, wywierając silniejszy wpływ na wolny handel i współpracę

Źródło: *The Brexit debate. A trade-off between sovereignty and economics*, „The Economist”, 2.03.2016.

Wielka Brytania ma czas na podjęcie decyzji do października 2019. Wydłużająca się procedura wychodzenia i stan niepewności dla biznesu – w wielu przypadkach prowadził do przenosin firmy z rynku brytyjskiego do innego państwa UE lub na inny kontynent z dostępem do rynku europejskiego⁷. W Wielkiej

⁷ P. Goodman, *For Many British Businesses Brexit Has Already Happened*, „The New York Times”, 1.04.2019, <https://www.nytimes.com/2019/04/01/business/british-business-brexit.html> [dostęp: 23.05.2019].

Brytanii przeprowadzono wybory do Parlamentu Europejskiego (27.05.2019)⁸. Wyniki są pewnym wskaźnikiem panujących nastrojów: Partia Pracy i Konserwatyści otrzymali po (18) mandatów, Brexit (14), Niezależni (6), Partia Niezależnych Zjednoczonego Królestwa (3), Partia Zielonych Anglii i Walii (3), Szkocka Partia Narodowa (2), Plaid Cymru (1), Liberalni-Demokraci (1), Socjaldemokraci (1), Unioniści z Ulsteru (1), Sinn Fein (1), Demokratyczna Partia Zjednoczeniowa (1), Zmieńmy Zjednoczone Królestwo (1), dwa miejsca zostały nie obsadzone⁹. Łącznie Wielka Brytania ma 73 miejsca. Frekwencja w wyborach w Wielkiej Brytanii Wyniosła 37%, podczas gdy średnia dla UE kształtuje się na poziomie 50,82¹⁰.

Tabela 3. Porównanie pewnych rozwiązań „w” i „poza” UE, używanych w kampanii przedreferendalnej

Lepiej być „poza”	Lepiej być „w”
Tak. Wielka Brytania mogłaby wynegocjować „przyjazny rozwód”, ale utrzymać silne handlowe więzi z państwami UE	Nie. „Przyjazny rozwód” to mrzonka
Lider UKIP, Nigel Farage, twierdzi, że Norwegia i Szwajcaria dobrze prosperują poza strukturami UE. Oba państwa mają dostęp do wewnętrznego rynku, ale nie są związane prawodawstwem UE w dziedzinie rolnictwa, rybołówstwa, sprawiedliwości i sądownictwa i spraw wewnętrznych	Francja i Niemcy oraz inne państwa członkowskie nigdy nie zgodzą się na wybory i mieszanie w zasadach określających warunki wymiany bloków handlowych
Niektórzy stawiają na model szwajcarski, oparty na traktatach bilateralnych z UE a nie członkostwie w EOG, co można porównać z „lekką formułą UE”	Norwegia i Szwajcaria muszą przestrzegać wiele przepisów, nie mając żadnego wpływu na to, jak i kiedy są one określane
Inni mówią, że model EOG/Norwegia byłby łatwiejszy dla Wielkiej Brytanii, która już jest członkiem strefy wolnego handlu	„Jeśli nie byliśmy tam, pomagając stworzyć przepisy, byłyby one przygotowywane bez nas – największa dźwignia otwartych rynków i wolnego handlu – i wynik niekoniecznie by nam się podobał” – argumentował David Cameron w wystąpieniu w 2016 r.
Jeszcze inni twierdzą, że najlepszym rozwiązaniem byłoby całkowite oddzielenie się od UE, co dałoby Wielkiej Brytanii wolność wyboru w handlu z państwami na całym świecie	Jeśli W. Brytania zdecydowałaby się na całkowite zerwanie więzi z UE, zaczęłoby stosować cła wobec eksportu z tego kraju, a poza tym nadal obowiązywałyby standardy produkcji UE

Źródło: na podstawie bieżących informacji w „The Time”, „The Economist”, „New York Times”, 2016.

Wyspecjalizowane ośrodki badawcze przygotowały wstępne symulacje

⁸ W pozostałych państwach członkowskich również przeprowadzono wybory do Parlamentu, obsadzając miejsca, które miały być zwolnione przez parlamentarzystów brytyjskich.

⁹ *All United Kingdom European Elections MEP Results for 2019*, <https://www.manchestereveningnews.co.uk/news/uk-news/european-election-2019-full-results-16308896> [dostęp: 27.05.2019].

¹⁰ *European Parliament election turnout 1979–2019*, <http://www.ukpolitical.info/european-parliament-election-turnout.htm> [dostęp: 24.05.2019].

kosztów wyjścia Wielkiej Brytanii z UE, wskazując na obniżenie dynamiki PKB, spadek obrotów handlowych, zmiany w zatrudnieniu. Należy te szacunki traktować jako opracowania wskazujące na możliwy kierunek zmian, ponieważ jak dotąd nie jest rozstrzygnięte, jaki będzie dostęp towarów i usług brytyjskich na rynek UE i odwrotnie, czy szerzej, ile i jeśli tak, to jakie swobody jednolitego rynku pozostaną aktualne w stosunkach między Wielką Brytanią a UE i odwrotnie. Na razie poziom bezrobocia w Wielkiej Brytanii jest na jednym z niższych poziomów w dziesięcioleciu (3,8%¹¹). PKB Wielkiej Brytanii rośnie szybciej (1,4%) niż średnia dla UGiW (1,2%), czy Niemiec (0,6%)¹².

Negocjacje warunków brexitu udowodniły, kto miał rację. Nie przekonały jednak do wynegocjowanej umowy Parlamentu brytyjskiego. Theresa May, nie mogąc uzyskać poparcia dla swoich ustaleń z UE, złożyła rezygnację z teki premiera 24 maja 2019 r.¹³

Brexit i UE

Mimo długiej procedury brexitu nie załamał się budżet ogólny UE. Wielka Brytania przyjęła na siebie zobowiązania transferów, kiedy w roku 2011 i 2012 ustalano nowe Wieloletnie Ramy Finansowe dla UE 2014–2020. W procedurze ustalania warunków rozstania, Wielka Brytania zobowiązała się kontynuować wpłaty do końca trwania WRF. Niemniej perspektywa brexitu i nowe potrzeby finansowe związane z wieloma wyzwaniem stojącymi przed UE – procedura brexitu niejako ułatwia. Te nowe potrzeby związane są z rewolucją przemysłową 4.0, ograniczoną konkurencyjnością rynku europejskiego, problemami strefy euro (UGiW), brakiem decyzji dotyczącej wyboru jednego z pięciu scenariuszy kierunku dalszego rozwoju UE, czy nawet kwestiami zmian, jakie zachodzą na scenie politycznej (obudzenie się nostalgii narodowych i związana z nią fala protekcjonizmu, nacjonalizmów, itp.). Zjawiska te nie ograniczają się do nowych państw członkowskich (Węgry, Polska), ale również i starych państw członkowskich (Włochy, Francja, Niemcy, czy nawet Wielkiej Brytanii).

Ważnym problemem jest rozwiązanie zarówno kwestii związanych z warunkami relacji między UE i Wielką Brytanią, jak i określenie, który ze scenariuszy dotyczących przyszłości UE będzie wybrany. Część ze scenariuszy oznacza kolejny etap pogłębiania integracji, z czym związane są dodatkowe koszty, inne nie wymagają podwyższenia budżetu¹⁴. To wyznacza kolejną sferę działania i no-

¹¹ *Economic and Financial Indicators*, „The Economist”, 18–24.05.2019, s. 76.

¹² *No deal Brexit „Could bring return of low welfare egg imports”*, 10.03.2019, <https://thelatestbreakingnews.com/no-deal-brexit-could-bring-return-of-low-welfare-egg-imports> [dostęp: 25.05.2019].

¹³ *Full text of Theresa May resignation speech*, <https://www.nytimes.com/2019/05/24/world/europe/may-speech.html> [dostęp: 30.05.2019].

¹⁴ K. Żukrowska, *Europe on the crossroads: Policy of deepening integration on the back-*

wych ustaleń: jak procesy te finansować? Wreszcie należy wspomnieć o podziale wewnątrz UE na państwa członkowskie UGiW i państwa poza UGiW. Państwa UGiW kontynuują pogłębianie integracji finansowej i tworzą unię bankową, państwa spoza UGiW są obecne w tym procesie tylko w ograniczonym zakresie¹⁵. Oznacza to, że istniejący podział ulega utrwaleniu i pogłębieniu. Z jednej strony sytuacja taka świadczy o pełnej dobrowolności przyjmowanych rozwiązań, z drugiej – wskazuje na podziały, które będą z czasem ulegały pogłębieniu, a co za tym idzie mogą stanowić wewnętrzne zagrożenie dla integracji europejskiej w sensie politycznym. Wzajemne relacje mogą ulec pogorszeniu w kontekście relacji z państwami trzecimi. Tu można wymienić Rosję (kwestia sankcji czy dostaw energii), ChRL (instytucjonalizacja przyszłych relacji z tym rynkiem), czy USA (zawieszenie negocjacji umowy TTIP i zapowiedź obłożenia rynku europejskimi wysokimi cłami ze strony USA jako kontynuacja wcześniej rozpoczętego sporu dotyczącego stali).

Przy okazji procedury brexitu i nagłośnienia problemów, które w związku z tym pojawiają się w Wielkiej Brytanii, w relacjach między Wielką Brytanią i UE oraz przyszłymi stosunkami handlowymi z państwami trzecimi, które obecnie mają podpisane umowy z UE – pojawiło się kilka kwestii. Pierwsza, obejmuje wiedzę dotyczącą warunków członkostwa w UE i jego znaczenia dla wzrostu gospodarczego, ustalania warunków wymiany handlowej, poziomu bezrobocia, rozwiązań socjalnych, itp. Druga, dotyczy wiedzy dość abstrakcyjnej dla przeciętnego obywatela, chodzi o wielopoziomowy mechanizm zarządzania procesami wewnętrznymi w danej gospodarce. Trzecia, dotyczy problemu otwierania gospodarki, mimo wspólnej polityki handlowej, każde z państw członkowskich ma pewien określony wachlarz rozwiązań, które pozwalają mu otwierać lub chronić swój rynek¹⁶. Analizy dotyczące rynku Wielkiej Brytanii wykazały, że jest to jeden z bardziej otwartych rynków UE¹⁷. Czwarta kwestia dotyczy podejrzenia o ingerencję z zewnątrz w kwestii brexitu (*fake newsy*, oddziaływanie na wyborców, itp.).

Warto nawet skrótowo problemy te omówić. Zaczynając od pięciu scenariuszy i ich wpływu na finanse UE. Scenariusz kontynuacji oznacza częściową modernizację budżetu, a zmiany wymuszałyby harmonogram reform, które zostałyby uzgodnione przez państwa członkowskie. Scenariusz drugi, w którym

ground of socio-economic context and politics in member states – Europa na rozdrozu: polityka pogłębiania integracji na tle społeczno-gospodarczym i politycznym państw Unii Europejskiej, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu – Research Papers of Wrocław University of Economics” 2018, No. 523, s. 430–443.

¹⁵ K. Żukrowska, *Skuteczność reform UGiW w kontekście zagrożeń stabilności strefy*, „Rocznik Integracji Europejskiej – Yearbook of European Integration” 2018, nr 12, s. 161–171, <http://rie.amu.edu.pl/wp-content/uploads/2019/01/rie-2018-12-11.pdf> [dostęp: 30.05.2019].

¹⁶ K. Żukrowska, *Nowe technologie i ich konsekwencje dla gospodarki polskiej w dobie rewolucji przemysłowej 4.0* [w druku].

¹⁷ Problem szczegółowo zostanie omówiony dalej.

integracja jest ograniczona do jednolitego rynku. Tutaj zapotrzebowanie na finansowanie byłoby ograniczone do najważniejszych funkcji niezbędnych dla sprawnego działania rynku. Scenariusz trzeci, zakładający różnorodność, polegającą na tym, że ci, którzy chcą więcej, robią więcej. W tym przypadku, podobnie jak w scenariuszu pierwszym, kontynuacji, dodatkowe środki byłyby przyznawane niektórym państwom, na te obszary, które one wybiorą w celu pogłębiania swojej współpracy. W scenariuszu czwartym, w którym zakłada się robienie mniej, ale efektywniej, budżet wymagałby poważnych modyfikacji. Zmiany te umożliwiłyby dostosowanie do nowych priorytetów uzgodnionych na poziomie UE-27. Ostatni, piąty scenariusz, zakładałby robienie wspólnie znacznie więcej. Na ogół wskazywany on jest jako najbardziej optymistyczny, optymalny i pożądany, ale mało realny. Scenariusz ten wymaga znacznych modyfikacji i podwyższenia budżetu, co wymuszałoby wprowadzenie nowego zasilania przez zasoby własne. Jednym z elementów tego systemu byłaby działająca funkcja stabilizacji budżetowej w strefie euro (UGiW). Dokonując podsumowania można powiedzieć, że tylko jeden z wymienionych scenariuszy, scenariusz drugi nie wymaga dodatkowych środków. Pozostałe wymagają dodatkowych środków i głębokich zmian. Perspektywa dużej dziury w finansach wywołana wycofaniem składek ze strony Wielkiej Brytanii po 2020 r., w nowych WRF, może być argumentem decydującym o głębokich zmianach strukturalnych, które w innej sytuacji nie byłyby możliwe.

Kwestia relacji z ChRL, USA i Rosją – trudno je (stosunki z tymi państwami) traktować w sposób schematyczny. Nie ulega wątpliwości, że relacje we wszystkich wymienionych kierunkach wymagają instytucjonalizacji. Może ona być przeprowadzona w ramach WTO, czyli w skali globalnej, może być rozwiązana na zasadach bilateralnych. Trudno jest przewidzieć, jakie rozwiązanie okaże się być w tym przypadku bardziej atrakcyjne. Można podejrzewać, że wymienione rynki dojdą do porozumienia za pośrednictwem jeszcze jednego rynku np. ASEAN. Relacje te będą zinstytucjonalizowane i UE powinna w tym procesie odgrywać ważną rolę. Czy Wielka Brytania może tu okazać się ważnym graczem? Wydaje się, że może, zwłaszcza za pośrednictwem państw należących do *Commonwealthu*. Bez współdziałania w większej grupie państw trudno będzie oczekiwać impulsów pro wzrostowych i rozwoju. Protekcja celna może stanowić dobry punkt do rozpoczęcia negocjacji i podjęcia wspólnych ustaleń. Rozmowy mogą toczyć się bilateralnie np.: UE–ChRL lub UE–Rosja a USA–ChRL. Mogą być prowadzone w grupie, która obejmie wszystkie wymienione rynki i Indie dodatkowo. Można tu również dołączyć Japonię. Państwo to wynegocjowało umowę o wolnym handlu z UE. Jest to nowość w procesie instytucjonalizacji relacji handlowych Japonii, która raczej korzystała z montowni na rynkach wchodzących do stref wolnego handlu.

Jaka może być rola Wielkiej Brytanii w tym kontekście? Wielka Brytania może być jednym z uczestników negocjacji lub obserwować je spoza ugrupowa-

nia. Może włączyć do negocjacji państwa, z którymi bliżej współpracuje: Indie czy Australię lub Nową Zelandię. Można natomiast spekulować nad innym rozwiązaniem w ramach tej grupy państw. Prezydent Obama był przeciwnikiem brexitu i deklarował, że nie podpisze umowy o wolnym handlu z Wielką Brytanią na zasadach bilateralnych. Można spodziewać się, że prezydent Trump taką umowę podpisze. W takim układzie Wielka Brytania będzie mogła odegrać rolę specyficznego pomostu łączącego UE z USA, a wzajemne kontakty będą zależeć od rodzaju instytucjonalnych powiązań, jakie uda się wynegocjować Wielkiej Brytanii z UE. Specyficzną rolę kanału łączącego UE i Wielką Brytanię może odegrać umowa Wielkopiątkowa dotycząca więzi między Irlandią Północną a Republiką Irlandii. Nie bez znaczenia mogą tu być również negocjowane przez UE umowy o wolnym handlu z Australią i Nową Zelandią.

Rola Wielkiej Brytanii w tym układzie może być bardzo aktywna, gdyż może ona pełnić funkcję negocjatora lub pośrednika. Instytucjonalizacja relacji handlowych jest w tym przypadku bardzo ważna dla obu stron; dla UE ze względu na impulsy restrukturyzacyjne oraz tworzenie więzi międzynarodowych w ramach globalnych łańcuchów wartości dodanej (GVC). Dla pozostałych rynków ze względu na możliwość zbytu na chłonnych rynkach państw wyżej rozwiniętych. Natomiast dla państw o gospodarkach wschodzących takie więzi to konkurencyjne zaplecze techniczne, *know-how*, możliwość prowadzenia badań i analiz. Część z tych działań może być podejmowana w ramach tworzenia konsorcjów międzynarodowych, które finansowane są ze środków na projekty badawcze UE. Takie konsorcja to bardzo efektywna forma tworzenia więzi zaufania i współpracy, która w kolejnych fazach wzajemnych relacji zbliża i pozwala angażować do współpracy coraz to inne ośrodki.

Wiedza na temat zmian zachodzących w wykorzystywanych technologiach, sposobie nauczania, tworzenia biznesu itp. to częściowe rozbrojenie (jeśli chodzi o źródła) czy uodpornienie się przez kontrowanie, odrzucanie *fake newsów*. Wiedza pozwala „uratować” osoby, które wcześniej miały zaufanie do określanych źródeł, wierząc w prawdziwość podawanych przez nie informacji. Brexit dostarcza wiedzy na temat więzi, jakie integracja tworzy między rynkami, a także rządami, instytucjami i systemami prawnymi. Wiedza może służyć bezpośrednio do „uodpornienia się” na fałszywe wiadomości lub dostarcza rozwiązań, które pozwalają konfrontować „fałszywe informacje” z rzeczywistością.

Ma to szczególne znaczenie w kontekście tak łatwego rozpoczęcia konfliktu, którego źródłem będzie cyberatak, cyberprzeciek, czy próba sterowania zachowaniami przez powtarzanie informacji, które słyszane po kilka razy nabierają wiarygodności. Zwłaszcza kiedy słyszymy je w różnych okolicznościach i to od kilku osób, do których mamy zaufanie i wcześniej nigdy się na nich nie zawiedliśmy. Cyberprzestrzeń jest nowym polem walki. Zręcznie wykorzystywana może wpływać na zmiany decyzji politycznych, skłócać lub godzić strony, może konfliktować, szczuć, ostrzegać, może też mobilizować do myślenia i po-

szukiwania prawdy z różnych źródeł itp. Może też łagodzić napięcia. Podejmowane działania mają być związane z miejscem pracy lub domem, mogą to być również przypadkowe miejsca, w których młodzi się spotykają. Nieprzypadkowo padały oskarżenia pod adresem prezydenta USA, który był posądzony o bliższą współpracę z służbami Rosji. Raport Stephena Muellera nie udowadnia takiej współpracy, ale również całkowicie i jednoznacznie jej nie wyklucza¹⁸. Podobna sytuacja określana jako działanie zielonych trolli miała miejsce w przypadku rozpowszechniania nieprawdziwych faktów, nakłaniających Brytyjczyków do głosowania za brexitem.

UE w różnej formie wspiera decyzje, które w pewnych warunkach trudno byłoby podjąć bez takiego wsparcia. Zjawisko to określa się jako procedurę „wielopoziomowego zarządzania”. Przykładem tej procedury mogą być m.in. takie rozwiązania jak kontrola przez KE założeń polityki gospodarczej, realizacji wcześniej zgłoszonych postulatów, wywiązania się z podjętych zobowiązań w ramach polityki fiskalnej czy monetarnej. Odbywa się to w ramach Paktu Stabilizacji i Wzrostu czy semestru europejskiego. Oba rozwiązania opierają się na koncepcji „zewnętrznego” wobec państwa i jego rządu – kontrolera, który ocenia sytuację, stawia diagnozę, podaje zalecenia, a następnie sprawdza, czy zostały one zrealizowane.

Podobnie działają transfery do i z budżetu UE w kontekście zmian budżetu państwa. Każde państwo członkowskie ponosi wpłaty do budżetu ogólnego UE, część państw członkowskich zalicza się do beneficjentów netto, inne do płatników netto. Zarówno jedni i drudzy otrzymują transfery z budżetu, pozwalające sfinansować przygotowane projekty. Transfery z budżetu UE wymagają dodatkowego finansowania z budżetu każdego państwa. Bez tych dodatkowych kwot projekt nie będzie realizowany a otrzymaną dotację trzeba będzie zwrócić. Wielopoziomowe zarządzanie w tym konkretnym przypadku polega na tym, że zarówno wpłaty, jak i dopłaty do uzyskanych kwot wymagają finansowania budżetowego. Pieniądze na nie muszą się znaleźć, bo budżet transferuje dodatkowe środki. Poszukiwanie środków budżetowych może prowadzić, przy odpowiedniej polityce państwa, do restrukturyzacji budżetu. W ten sposób neuralgiczna sfera finansowa pozwala krok po kroku restrukturyzować wydatki państwa z jego budżetu.

Odnosząc się do przykładów ilustrujących wielopoziomowe zarządzanie możemy jedynie w tym miejscu zadać pytanie: A jaką rolę w tym procesie wieloszczeblowego zarządzania może odgrywać brexit. Czasami pewne oczywiste posunięcia wydają się mniej oczywiste w przypadku, kiedy nie zrozumiemy prostych mechanizmów.

Wielka Brytania nie jest postrzegana jako duży płatnik do budżetu ogólnego UE. Raczej więcej się słyszy o redukcji składki Wielkiej Brytanii do budżetu, znanej jako „rabat brytyjski” niż jako ważny płatnik, który może „postawić na

¹⁸ *Friend Says Trump is Considering Firing Mueller as special Counsel*, <https://www.nytimes.com/2017/06/12/us/politics/robert-mueller-trump.html> [dostęp: 25.05.2019].

głowie finanse UE”. A może to zrobić. Jeśli wypiszemy państwa UGiW oraz państwa spoza UGiW, to się okazuje, że państwa UGiW w obecnych WRF nie wprowadzają do budżetu ogólnego tak dużych środków, żeby zaspokoić nimi swoje potrzeby. Dzieje się tak, mimo że Niemcy są dużą gospodarką i są płatnikiem netto (więcej wpłacają do budżetu UE niż dostają z tego budżetu). W ten sposób dochodzimy do drugiej grupy: państw spoza UGiW. Największym płatnikiem w tej grupie jest Wielka Brytania. Jej transfery na rzecz budżetu nie tylko finansują wydatki państw spoza UGiW, ale także i finansują państwa UGiW.

Wyjście Wielkiej Brytanii z Unii będzie oznaczało konieczność zmiany wielkości obciążeń UE. Rewolucja przemysłowa 4.0 również stawia swoje wymogi przed rynkiem państw UE. Trzeba będzie dokonać pewnych transferów w ramach budżetu, a także zlikwidować i zmniejszyć część dotychczasowych płatności, wprowadzając na ich miejsce inne, ważne ze względu na nowe potrzeby rozwojowe państw członkowskich UE. Luka, jaka może powstać w budżecie ogólnym po brexicie jest warunkiem mobilizującym i wymuszającym zmiany, które byłyby trudniejsze, gdyby Wielka Brytania nie planowała takiego posunięcia.

Kolejnym aspektem jest proces otwierania gospodarki w ramach wspólnej polityki handlowej. Posługując się instrumentem, który mierzy skalę otwarcia gospodarki w sposób porównywalny w skali międzynarodowej – badaniem objęto 180 państw – ustalono, że poszczególne państwa UE są otwarte, ale „szerokość otwarcia, jest bardzo zróżnicowana”. W badaniu dzieli się państwa na wolne (80,00–100,0), prawie wolne (79,9–70), umiarkowanie wolne (69,9–60), umiarkowanie zliberalizowane (59,9–50,0) i prawie niezliberalizowane (59,9–50). Na najwyższej pozycji w rankingu gospodarek wolnych znajduje się Irlandia. Na drugim miejscu plasuje się Wielka Brytania z pozycją 7, a dalej kolejno: 13 – Holandia, 14 – Dania, 15 – Estonia, 17 – Luksemburg, 18 – Szwecja, 19 – Finlandia, 20 – Litwa, 23 – Czeska Republika, 24 – Niemcy, 31 – Austria, 35 – Łotwa, 37 – Bułgaria, 41 – Malta, 42 – Rumunia, 44 – Cypr, 46 – Polska, 64 – Węgry, 65 – Słowacja, 71 – Francja, Włochy – 80, 86 – Chorwacja i 106 – Grecja¹⁹.

Wymienione dane pokazują, że jest dość duże zróżnicowanie, jeśli chodzi o stan wolności gospodarczej i otwartości. Wszystkie państwa UE podane powyżej są dobrymi negocjatorami, pośrednikami. Otwarcie gospodarki wyznacza kierunek i zakres zmian strukturalnych, pozwala eksportować impulsy restrukturyzacyjne, wpływa na konkurencję i mobilizuje do konkurencyjności. Warto podkreślić, że najbardziej otwartą gospodarką w UE jest rynek Republiki Irlandii i za nim rynek Wielkiej Brytanii, to dwupaństwowa grupa przodowników. Polska jest na pozycje 62, Włochy (80), Węgry (64), Słowacja (65), Francja (71), Chorwacja (86), Grecja (106). Zarówno Wielka Brytania jak i Irlandia, oba te rynki otwierają się o wiele szerzej niż pozostałe gospodarki. W grupie mało otwartych gospodarek państw członkowskich UE można znaleźć kraje założycielskie EW-WiS i EWG (które przetrzymało się w UGiW).

¹⁹ *Economic Freedom index 2019*, <https://www.heritage.org/index> [dostęp: 7.05.2019].

Najtrudniejsze decyzje dotyczą rynków państw, które od dawna są członkami Unii Europejskiej i nie podejmują wyzwania sprowadzającego się do ich otwarcia. Wszystkie one mają problem ze zmianami strukturalnymi, ich PKB nie rośnie odpowiednio szybko. Są odpowiedzialne na swoje czynniki produkcji (ilość i jakość) a także stwarzanie warunków do ich pełnego, efektywnego wykorzystania. Jeśli porównamy wyniki makroekonomiczne z rankingami liberalizacji gospodarki – wniosek sam się nasuwa: gospodarki uznane za mało zliberalizowane mają również problemy z uzyskaniem wymaganych wskaźników i celów makroekonomicznych. Związek tu jest oczywisty. Na ogół decyduje o tym polityka protekcji, interwencjonizm, niepoprawna struktura wydatków, itp. W tej grupie znajdzie się: Grecja, Włochy, Francja, Słowacja, Węgry i Portugalia. Wszystkie rynki są w grupie prawie niezliberalizowanych. Liberalizacja rynków jest koniecznością, jeśli chce się efektywnie gospodarować posiadanymi przez dane państwo czynnikami produkcji, stymulować ich wykorzystanie, efektywność, poprawić konkurencyjność, dążyć do szybkiego wprowadzania innowacji i do uczestnictwa w międzynarodowych łańcuchach tworzenia wartości dodanej.

Osiągnięcia Wielkiej Brytanii w zakresie liberalizacji tego rynku dotyczą ostatnich lat. Pozycja tego rynku uległa wyraźnej poprawie. Wbrew obawom liberalizowanie gospodarki poprawia wyniki makroekonomiczne. Jest gwarantem długookresowego dobrobytu. Wielkiej Brytanii udało się wprowadzić zmiany w liberalizowaniu rynku mimo trudnych decyzji, które zwiększyły niepewność na tym rynku, z powodu brexitu. Warto dzielić się spostrzeżeniami dotyczącymi skuteczności polityki gospodarczej. Brak decyzji w tym zakresie, a to, moim zdaniem, stara się podkreślić Wielka Brytania w swoich zmaganiach brexitowych, będzie skutkowało powolnym przesuwaniem się rynku na dalsze pozycje w konkurencyjności, innowacyjności, rozwoju i wzroście dobrobytu.

Wielka Brytania wyprzedziła również inne państwa członkowskie UE w wykorzystaniu dobrodziejstw rewolucji przemysłowej 4.0. Elementem ważnym tej rewolucji są technologie informacyjno-komunikacyjne (TIK-ICT). Rozwiązania technologiczne w tej sferze, a także gotowość ich wykorzystania, to rozwiązania sprzyjające ekspansji małych i średnich przedsiębiorstw (MiS), które łączą się w łańcuchy globalne wartości dodanej. Wielka Brytania tworzy takie łańcuchy, zarządza nimi, co stanowi dodatkowe źródło dochodów. Inne państwa są biernymi elementami tworzonych łańcuchów i wykonują w ich ramach polecane zlecenia. Prościej byłoby zarządzać nimi i czerpać z tego powodu dodatkowe korzyści.

Przytoczone fakty wskazują, że Wielka Brytania ma swoją wizję polityki handlowej UE, wprowadza oraz aktualizuje zastosowania rozwiązań innowacyjnych czy rozwija nowe technologie. W grupie państw UE jest rynkiem najbardziej zaawansowanym w posługiwaniu się digitalnymi rozwiązaniami w przetwarzaniu danych, zbieraniu ich i bezpiecznym przechowywaniu.

Brexit i państwa członkowskie UE, które są skłonne naśladować Wielką Brytanię

Brexit i zmagania z Komisją oraz własnymi, rodzimymi politykami brytyjskimi – nie są zachętą do wyjścia ze struktur unijnych. Nie jest to łatwa procedura i nie jest to krok, który zachęca do naśladowania. Zanim brexit dojrzał i wszedł w fazę realizacji, kilka państw zaczęło wykonywać pewne ruchy naśladowujące retorykę brytyjską w sprawie samodzielności a nawet przekuwać na działania. Lista naśladowców brexitu nie jest nadmiernie długa²⁰. Nie zawsze ogranicza się to do państw spoza UGiW, czego przykładem są Włochy, jednak większość państw, które chcą wyjść ze struktur UE to państwa spoza UGiW. Można tu wymienić oprócz Włochów, również Węgry, Polskę, Francję²¹. Wymienione państwa chcą więcej suwerenności, mniej ingerencji w kwestie drugoplanowe, koncentracji w polityce na konwergencji wskaźników makroekonomicznych. Wszystkie te działania, tak silnie krytykowane i wypominane przez Brytyjczyków, realizowane były konsekwentnie i w ramach wcześniej przyjętej strategii.

Tabela 4. Państwa członkowskie UE i charakterystyka partii narodowych

Państwo	Partia	Przywódca	Data założenia	Liczba miejsc w parlamencie	Dynamika rozwoju
Finlandia	Partia Finów/ Prawdziwi Finowie	Jussi Halla-aho	1995	39	W 2007 r. 4,05% miejsc w parlamencie, w 2011 19,1%.
Grecja	Syriza	Alexis Tsipras	2004 (jako koalicja radykalnych lewicowych partii)	145/300	48,33
Francja	Narodowy Front	Marine Le Pen	1972	8/577	33,9 w wyborach prezydenckich
Niemcy	Alternatywa dla Niemiec (AfD)	Jorg Meuthen	2013	97/709	3 partia
Polska	Prawo i Sprawiedliwość	Jarosław Kaczyński	2001	235/460	37,58
Węgry	Fidesz	Victor Orban	1988	117/199	66,83
Wielka Brytania	Brexit Party	Nigel Farage	2019	29/650	4,46
Włochy	Lega Nord per l'Indipendenza della Padania (od 2018 Lega)	Mateo Salvini	1991 (jako federacja 6 regionalnych partii)	123/630	19,52 (druga partia w parlamencie)

Źródło: dane z oficjalnych stron wymienionych parlamentów.

²⁰ M. Gómez-Reino, *Nationalisms in the European Arena. Trajectories of Transnational Party Coordination*, Palgrave Studies in Europe Political Sociology, Palgrave Macmillan, Cham 2018, s. 89–116.

²¹ *In Europe Nationalism Rising*, „The Harvard Gazette”, 27.02.2017.

Problem nacjonalizmów i rodzenia się skrajnie prawicowych lub lewicowych partii konserwatywnych jest ślędzony w państwach UE. Zjawisko odradzania się takich ugrupowań jest powszechne, z tym że w części państw partie te mają swoje reprezentacje w parlamentach, w niektórych przypadkach również w Parlamencie Europejskim. W innych przypadkach brak jeszcze na tyle zorganizowanych struktur krajowych, aby mieć reprezentację na scenie politycznej. Problem ten, podobnie jak w latach 1930, narasta przede wszystkim w krajach o relatywnie wysokim poziomie bezrobocia. Partie w nurcie narodowym są nastawione przeciwko imigrantom, uchodźcom, często ich politycy żądają powrotu do narodowej waluty i odejścia od euro, jeśli takie państwo jest w unii gospodarczo-walutowej.

Brexit i doświadczenia brytyjskie wskazują, że obecność w strukturach europejskich oznacza ułatwienia, które pozwalają gospodarce utrzymać się na powierzchni (w skali globalnej i regionalnej). Brexit w wykonaniu Brytyjczyków jest procedurą, która nie zachęca do naśladownictwa. Nie oznacza to jednak, że nie ma struktur, które deklarują potrzebę opuszczenia UE i taki cel stawiają sobie jako zadanie do realizacji przez swoją partię.

Trudno jest przy silnym rozpolitykowaniu społeczeństw, w warunkach rozprzestrzeniania się różnych wiadomości i prawdziwych, i fałszywych podejmować decyzje umożliwiające zawarcie dalszych umów o wolnym handlu. Udało się doprowadzić do końca rokowania z Kanadą (prowizoryczna wersja weszła w życie w 2017²²), Japonią (2019), Wietnamem (2018), Australią (negocjacje rozpoczęto w 2018) czy Nową Zelandią (podobnie jak z Australią, negocjacje rozpoczęto w 2018). Trudno sobie wyobrazić, że państwa członkowskie będą zakładały, że łatwiejszym dla nich rozwiązaniem byłoby wynegocjowanie umowy o wolnym handlu na zasadach bilateralnych. Można jednak użyć istniejących rozwiązań instytucjonalnych jako skutecznego kanału przekazu bez potrzeby zawierania bezpośrednich umów. Takim rozwiązaniem może być np. Europejski Obszar Gospodarczy, w którym rynek wewnętrzny z transferem dóbr, usług, siły roboczej i kapitału obejmuje zarówno państwa UE, jak i EFTA. Przy czym rynki EFTA prowadzą swoją politykę handlową każdy, a państwa członkowskie UE są blokiem prowadzącym wspólną politykę handlową. W tym przypadku dostęp do rynku UE może zapewnić umowa z każdym z państw EFTA. Kanada wybrała to rozwiązanie zanim ostatecznie wynegocjowała umowę o wolnym handlu z UE.

Tendencje odśrodkowe obserwuje się w kilku czy nawet kilkunastu państwach członkowskich UE. Rozpoczęły się one przede wszystkim od krytyki ograniczonych kontaktów bezpośrednich z UE i pewnego rodzaju centralizacją kontaktów na poziomie rządowym. Jednak procesy dezintegracyjne takie do jakich doszło w byłej Czechosłowacji czy byłej Jugosławii i w przypadku byłego Związku Radzieckiego nie powinny się powtórzyć. Chociaż pewne napięcia

²² Kanada wraz z USA i Meksykiem tworzą strefę wolnego handlu. NAFTA została zastąpiona w 2018 r. nową umową UMSCA.

w Hiszpanii, Włoszech można było obserwować. Dezintegracja w ich przypadku dotyczyła rozpadu państw wielonarodowościowych. Czy „chorobą” dezintegracji objęta będzie również UE? W warunkach silnej regionalizacji i trwającej nadal globalizacji, takich tendencji nie będzie. Niemniej obserwuje się silne zmiany na scenie politycznej we wszystkich państwach członkowskich UE. Jest nadzieja, że wrogiem, który tym razem zadziała cementująco na jedność UE nie będzie państwo, ale jednoczenie wspólnych sił w celu pokonywania problemów. Problemem jest z pewnością ochrona środowiska i potrzeba szybkich działań w tej kwestii, podobnie jak ubóstwo, rozwój i choroby zakaźne w państwach rozwijających się. Co ma szczególne znaczenie w kontekście rozwoju turystyki i poszukiwania nowych miejsc do wyjazdów przez turystów z państw zamożniejszych.

Brexit pokazał jak trudnym rozwiązaniem jest rozdzielenie się ze strukturami UE, co porównuje się do próby powrotu do postaci jajka, kiedy ma się już omlet (John Oliver).

Podsumowanie

Brexit nie może być rozpatrywany przez nikogo jako „win-win” game, w której wszyscy są wygrani. To zdecydowanie jest „lose-lose” game, gdzie wszyscy będą przegrani, jeśli do „rozvodu” ostatecznie dojdzie. Przegrany jest sama Wielka Brytania i to na różnych płaszczyznach: polityki, układu międzynarodowego, gospodarki i rozwiązań społecznych. Przegrana jest UE, bo traci część swojego rynku, część wpłat do budżetu, część wpływów i powiązań w skali globalnej. W sferze bezpieczeństwa traci i Wielka Brytania, choć jest nadal członkiem NATO, jak też UE, ponieważ zmniejsza się jej potencjał nuklearny i klasyczny.

Natomiast sam proces brexitu miał i ma – oprócz napięć, i niepewności dla biznesu – pewne dobre strony. O tych dobrych stronach wspomina się zdecydowanie mniej, koncentrując się na stratach, które są pokazywane jako ogromne. Proces brexitu pokazał w inny niż dotychczas sposób, jak ważna jest integracja dla państw członkowskich, Europy i świata.

Ponadto nałożenie się procesu negocjowania warunków rozstania Wielkiej Brytanii z UE a potem prób zatwierdzenia umowy w Parlamencie Brytyjskim na czas rozpoczęcia negocjacji kolejnych Wieloletnich Ram Finansowych (WRF) po 2020 r. spowodowały głębokie zmiany w strukturze budżetu i zasadach jego tworzenia oraz wydatkowania środków. Proces ten nie jest zakończony, ale jego zaawansowanie wskazuje na właściwy kierunek głębokich zmian, jakie już w tej dziedzinie zostały zaakceptowane.

Wielka Brytania odegrała bardzo ważną rolę w integracji europejskiej nie wchodząc do struktur, które stworzono w ramach EWWIS czy EWG. Nadała jednak kierunek tej integracji. Obecnie wydaje się, że też odegra ważną rolę w tych procesach, zwłaszcza, że UE ma podjąć decyzję, w jakim kierunku procesy inte-

gracyjne powinny się w Europie rozwijać dalej: czy powinno się stawiać na pogłębianie, czy efektywność, czy może starać się doskonalić to, co już się osiągnęło? Odpowiedzi na te pytania jeszcze brak, ale finanse europejskie wyznaczają już kierunek przyszłej integracji. Podział środków zadecyduje, co państwa uznają za interesujące. Jest w UE kilka państw, które tak jak Wielka Brytania krytykują nadmierną biurokrację UE i pod tym hasłem zmieniają swoje systemy prawne, sądownictwo, instytucje. Działania takie prowadzą do pewnej centralizacji i eliminują równocześnie niezależność oraz neutralność zmienianych instytucji. Nie ogranicza się to wyłącznie do sądów, ale dotyczy mediów, edukacji, szkolnictwa, systemu zdrowia, badań rozwojowych, infrastruktury.

Unia daje bezpieczeństwo i nadaje kierunek międzynarodowej polityce handlowej. Tym niemniej od jakiegoś czasu obserwuje się w UE pewną stagnację w sferze zawierania poważnych umów handlowych, które dałyby silny impuls prorozwojowy państwom UE. W artykule starano się również zwrócić uwagę i na ten aspekt, pokazując, że Wielka Brytania może (nie musi jednak) odegrać rolę i w tej dziedzinie. Byłoby to możliwe w warunkach brexitu i przy założeniu określonych korzystnych warunków dostępu do rynku UE. Warunkiem temu towarzyszącym musiałaby być szybko zawarta umowa o wolnym handlu z USA. Całość ustaleń instytucjonalnych powinna być nakierowana na dostęp USA do rynku europejskiego za pośrednictwem Wielkiej Brytanii lub państwa *Commonwealthu* Brytyjskiego (Nowa Zelandia, Australia czy Kanada). Część z tych państw ma już umowy o wolnym handlu z UE. Państwo (rynek) pełniące rolę pomostu nie robiłby tego charytatywnie, skorzystałby na tym jako główny pośrednik.

Bibliografia

- All United Kingdom European Elections MEP Results for 2019*, <https://www.manchestereveningnews.co.uk/news/uk-news/european-election-2019-full-results-16308896> [dostęp: 27.05.2019].
- Economic and Financial Indicators*, „The Economist”, 18–24.05.2019, s. 76.
- Economic Freedom index 2019*, <https://www.heritage.org/index> [dostęp: 7.05.2019].
- European Parliament election turnout 1979–2019*, <http://www.ukpolitical.info/european-parliament-election-turnout.htm> [dostęp: 24.05.2019].
- Friend Says Trump is Considering Firing Mueller as special Counsel*, <https://www.nytimes.com/2017/06/12/us/politics/robert-mueller-trump.html> [dostęp: 25.05.2019].
- Full text of Theresa May resignation speech*, <https://www.nytimes.com/2019/05/24/world/europe/may-speech.html> [dostęp: 30.05.2019].
- Gómez-Reino M., *Nationalisms in the European Arena. Trajectories of Transnational Party Coordination*, Palgrave Studies in Europe Political Sociology, Palgrave Macmillan, Cham 2018, s. 89–116.
- Goodman P., *For Many British Businesses Brexit Has Already Happened*, „The New York Times”, 1.04.2019. <https://www.nytimes.com/2019/04/01/business/british-business-brexit.html> [dostęp: 23.05.2019].

- In Europe Nationalism Rising*, „The Harvard Gazette”, 27.02.2017.
- No deal Brexit „Could bring return of low welfare egg imports”*, 10.03.2019, <https://thelatestbreakingnews.com/no-deal-brexit-could-bring-return-of-low-welfare-egg-imports> [dostęp: 25.05.2019].
- Results of the Brexit Referendum*, BBC News, https://www.bbc.com/news/politics/eu_referendum/results [dostęp: 12.05.2019].
- The Brexit debate. A trade-off between sovereignty and economics*, „The Economist”, 2.03.2016.
- The Good Friday Agreements*, BBC – History, https://www.bbc.co.uk/history/events/good_friday_agreement [dostęp: 23.05.2019].
- Żukrowska K., *Brexit – płaszczyzna retrospekcji roli Wielkiej Brytanii w integracji regionalnej w Europie*, [w:] *Globalizacja współcześnie. Komponenty i cechy charakterystyczne*, red. R. Malik, A.A. Janowska, R. Wosiek, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2018, s. 9–51.
- Żukrowska K., *Europe on the crossroads: Policy of deepening integration on the background of socio-economic context and politics in member states / Europa na rozdrożu: polityka pogłębiania integracji na tle społeczno-gospodarczym i politycznym państw Unii Europejskiej*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu – Research Papers of Wrocław University of Economics”, 2018, No. 523, s. 430–443.
- Żukrowska K., *Nowe technologie i ich konsekwencje dla gospodarki polskiej w dobie rewolucji przemysłowej 4.0*, tekst w druku.
- Żukrowska K., *Skuteczność reform UGiW w kontekście zagrożeń stabilności strefy*, „Rocznik Integracji Europejskiej – Yearbook of European Integration” 2018, s. 161–171, <http://rie.amu.edu.pl/wp-content/uploads/2019/01/rie-2018-12-11.pdf> [dostęp: 30.05.2019].

Brexit – Multilevel Analysis of Possible Consequences

The article argues that consequence of Brexit bring specific costs for both of the partners: EU as well as the United Kingdom. Nevertheless, the procedure of Brexit brings about also some positive aspects. The procedure itself points at the fact how European integration is important for the economy and development of each member state. The procedure helps to restructure the future Multiannual Financial Framework after 2020, it also shows that it is easier to negotiate conditions of trade being represented by the Commission than doing it individually in relations between two states. Separate problem is ascribed to deterrence of applying similar ideas in states, which had followed some of the Brexit visions and mobilized by them politically some of the citizens (Denmark, Finland, France, Greece, Germany, Hungary, Italy and Poland). All such conclusions can be drawn while discussing the process, which prolongs and it is impossible to guess how finally it will end for the UK as well for the EU as far as their mutual economic relations are concerned. It is still possible to withdraw from the article 50 of the treaty, it is possible to accept the negotiated conditions of the withdrawal treaty or to leave the EU without an agreement. Still all mentioned solutions are possible and can be applied. The choice of one of them is a big unknown. Lack of the Brexit agreement will cause big costs for both of the partners: the EU and the UK.

Key words: Brexit, costs of Brexit, benefits of Brexit, balance, budget general of the EU, freedom of trade

Brexit – analiza wielopłaszczyznowa możliwych skutków

Artykuł ma na celu dowieść, że skutki brexitu niosą określone koszty zarówno dla UE, jak i Wielkiej Brytanii. Sama procedura brexitu wskazuje znaczenie integracji europejskiej dla rozwoju każdego z państw UE, która wspomaga proces restrukturyzacji przyszłych Wieloletnich Ram Finansowych, wskazuje, że łatwiej jest negocjować warunki handlu, mając za reprezentanta Komisję, niż na zasadzie indywidualnej – państwo z państwem. Osobny problem wiąże się z działaniem na rzecz odstraszenia od podobnych koncepcji państw, w których naśladownictwo „brexitu” stało się tematem mobilizującym politycznie (Dania, Finlandia, Francja, Grecja, Niemcy, Polska, Węgry, Włochy). Brexit się przeciąga, jednak trudno przewidzieć, jak się zakończy dla UE i Wielkiej Brytanii, jeśli chodzi o przyszłe wzajemne relacje. Nadal możliwe jest cofnięcie decyzji o uruchomieniu artykułu 50 traktatu, czy zaakceptowanie wynegocjowanej umowy lub wyjście bez umowy, co oznaczałoby bardzo duże koszty dla obu stron.

Słowa kluczowe: brexit, koszty brexit, korzyści brexitu, bilans, budżet ogólny UE, wolność handlu